

ФОРМИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

В.В. СИДОРЕНКО

Україна, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Модернізація системи підвищення кваліфікації визначається новими концептуальними підходами до формування і розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури з урахуванням загальноєвропейських, вітчизняних та регіональних стандартів, запровадженням нових індивідуально-диференційованих, особистісно зорієнтованих моделей підвищення кваліфікації, урізноманітненням умов та акмеологічних факторів для професійно-фахового та індивідуально-особистісного зростання педагога-словесника. В нових соціокультурних умовах спостерігаємо зміну філософії навчання і викладання, поступове формування нової педагогічної свідомості, коли вчитель української мови і літератури виступає не пасивним транслятором готових педагогічних чи методичних рецептів, а харизматичним творчим лідером, фундатором освітніх ініціатив та інновацій, яскравою індивідуальністю, яка зреалізовує у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу свій гуманістичний світогляд і світорозуміння. На всіх етапах міжтестастійного періоду вчитель-словесник стає ініціатором і стратегом, активним суб'єктом творчого інноваційного професійно-особистісного саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації. Формування професіоналізму і майстерності вчителя української мови і літератури відбувається шляхом інноваційної, систематизованої, неперервної реалізації форм курсового і міжкурсового періодів, свідомого вибору вчителем моделей і актуальної тематики проходження курсової підготовки, вироблення інноваційного творчого продукту міжтестастійного циклу. Належний диференційований, особистісно зорієнтований науково-методичний супровід, здійснений на всіх етапах міжтестастійного періоду, сприятиме неперервному фаховому розвитку й професійному становленню вчителя-майстра, акмепрофесіонала, словесника нової формації.

Метою авторського дослідження є ґрунтовний розгляд інноваційних форм, моделей розвитку професіоналізму і педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури на курсовому форматі андрагогічного циклу в умовах сучасної освітньої мовно-літературної парадигми.

В умовах динамічного становлення інформаційного суспільства, поширення загальноосвітніх тенденцій реалізації неперервної освіти, переходу від масово-репродуктивних форм і методів навчання до індивідуально-творчих, диференційованих *актуальною постає проблема якісного оновлення післядипломної педагогічної освіти та її найвагомішої складової – системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників.* Від організації діяльності цієї системи, життєвої позиції і професійної компетентності вчителя-словесника залежить конкурентоспроможність молодого покоління держави. Розвиток педагогічної майстерності і професіоналізму вчителя-словесника в просторі післядипломної освіти відбувається через гнучку й варіативну систему заходів курсового та міжкурсового періодів. Курси підвищення кваліфікації є своєрідним стартовим етапом, трампліном на шляху підвищення фахового рівня вчителя української мови і літератури, де відбувається оновлення здобутих раніше (на допрофесійному етапі, під час попередньої курсової підготовки та в практичній площині) професійно значущих знань, набуття необхідних метакомпетентностей, предметних компетентностей і компетенцій, активізація творчо-дослідницької діяльності, удосконалення мовно-літературної культури, формування гуманістичної позиції, тобто всебічне задоволення освітніх потреб. Недаремно Н.І. Клокар [1, с. 210] визначає курсову підготовку найважливішим компонентом неперервної освіти, адже його ефективна організація, наповнення новим

змістом, результативність використовуваних методик тощо є вимогою часу і визначальним показником діяльності інституту післядипломної педагогічної освіти.

Ефективна реалізація концептуальних завдань мовно-літературної освіти неможлива без належної організації системи підготовки й перепідготовки **вчителя-словесника нового типу, генератора освітніх ініціатив і технологій, професіонала, інноватора, спроможного створити для себе й школярів ефективний навчальний простір**. З метою реалізації актуальних стратегічних векторів мовно-літературної освітньої галузі, що визначені нормативно-правовою базою та чинними програмами з української мови і літератури, оперативного надання необхідного науково-методичного супроводу у вимірах предметно-методичному, професійно-кваліфікаційному, інформаційно-комунікаційному, експертному, психолого-мотиваційному, соціальному, консалтинговому тощо, створення неперервного диференційованого акмеологічного простору для вчителів-словесників у системі післядипломної освіти здійснюється *цільове підвищення кваліфікації*. Система курсової підготовки вчителя української мови і літератури спрямована на оновлення наявної суми знань, послідовне вдосконалення професійно важливих якостей, усебічно-гармонійний розвиток словесника, збагачення його індивідуальних освітніх і духовних потреб, особистісно-культурологічних характеристик. Для підготовки словесника-майстра, фундатора освітніх ініціатив та інновацій, акме-професіонала в систему цільового підвищення кваліфікації впроваджено спектр інноваційних моделей курсової підготовки. Учитель української мови і літератури відповідно до власних професійних запитів, можливостей, кваліфікаційної категорії, професійного і соціального досвіду, навчальної мотивації тощо, а також специфіки й типу діяльності навчального закладу (гімназія, ліцей, навчально-виховний комплекс, малокомплектний навчальний заклад, сільська школа, професійно-технічний навчальний заклад, школа-інтернат та ін.) може обирати різноманітні альтернативні, традиційні та інноваційні, форми освітніх послуг, зокрема очну, очно-дистанційну, очно-заочну, індивідуальну, стажування, спеціалізацію, корпоративну, за кредитно-модульною системою, педагогічну майстерню, Відкритий університет інноваційної педагогіки й под. Проте, як засвідчують результати позитивної динаміки продуктивності професійно-педагогічної діяльності вчителів української мови і літератури, проведеної психолого-андрагогічної діагностики словесників-україністів різних кваліфікаційних категорій, більший стимул до неперервного зростання педагогічної майстерності і творчості дають пролонговані інноваційні моделі підвищення кваліфікації, зокрема очно-дистанційна, дистанційна, кредитно-модульна.

Якщо *проблемно-тематичні курси підвищення кваліфікації* спрямовано на підготовку вчителя української мови і літератури до якісного викладання нових тем, розділів шкільної програми або тих, що потребують переосмислення шляхів їхнього розв'язання, реалізації новітніх освітніх підходів і технологій, організації допрофільного і профільного навчання, удосконалення майстерності з певної методичної проблеми або напряму, виконання на новому рівні професійних ролей і функцій та ін., то на *авторських курсах* словесник-практик, який досяг високого рівня педагогічної майстерності, в основному перемажець фахових конкурсів Всеукраїнського та/або Міжнародного рівнів, знайомить учителів української мови і літератури із власною методичною системою роботи, виробленою продуктивною персонал-технологією, інноваційними формами, методами, прийомами, що дають у практичній площині високі результати. На авторських курсах через серію *майстер-класів* словесник-майстер безпосередньо демонструє вироблену систему ексклюзивних педагогічних дій, що виходять за межі стандарту та пов'язані із засвоєнням учнями предметних компетентностей і компетенцій з української мови і/або літератури, організацією суб'єкт-суб'єктного формату взаємодії, відпрацьовує способи продуктивної діяльності, ділиться секретами інноваційного педагогічного досвіду. Слухачі курсів підвищення кваліфікації опановують творчу лабораторію вчителя-майстра та технології її створення, наслідують високу культуру мовлення і мислення, отримують досвід підготовки до проектування адаптивного освітнього середовища,

оволодівають основами методичного мистецтва, продуктивними способами розв'язання навчально-виховних завдань. Це перший вагомий крок до розробки вчителем індивідуальної чи авторської педагогічної технології (персонал-технології), що функціонує на практиці як модифікаційні персоналізовані варіанти реалізації педагогічної технології в навчально-виховному процесі в індивідуальних і спорадичних ознаках, відбиває рівень педагогічної індивідуально-виконавської майстерності, технологічний продукт у формі передового педагогічного досвіду [2, с. 127-128]. За переконанням О.Я. Мариновської, адаптований варіант теоретичної моделі технології максимально охоплює її сутнісні ознаки як цілісної моделі, а індивідуальний і авторський тяжіють до використання окремих елементів упроваджуваної технології, тим самим уможлиблюючи збагачення педагогічного досвіду вчителя, конструювання власної оригінально-ефективної методичної системи.

Однією з альтернативних форм становлення словесника-майстра, учителя нової генерації з нестандартним педагогічним мисленням і творчою позицією, технологічною та комунікативною культурою є *Відкритий університет інноваційної педагогіки*, зокрема *Школа молодого творчого учителя* і *Школа молодого творчого методиста*, в основу якого покладено випереджальний диференційований освітній простір, що стимулює неперервний усебічно-гармонійний розвиток, самореалізацію і самовдосконалення вчителя української мови і літератури через створення цілісної наскрізної системи науково-методичного супроводу формування майстерності.

Невід'ємною складовою системи післядипломної педагогічної освіти виступають такі форми підвищення кваліфікації, як *стажування* і *спеціалізація*, під час проходження яких учитель української мови і літератури набуває досвіду практичної діяльності з певної проблеми шляхом поглиблення професійно значущих знань, умінь, компетенцій у процесі їх застосування, вивчення зарубіжного та вітчизняного перспективного педагогічного досвіду вчителів-словесників регіону (області), знайомства з новітніми освітніми технологіями, методами і прийомами, елементами професійної діяльності, сучасними засобами навчання, обміну творчими ідеями. На навчальній практиці словесник-стажист розробляє методичне забезпечення з певної навчальної теми або розділу курсу «Українська мова і література», дає відкриті уроки, позакласні заходи, майстер-класи, готує відповідну документацію, зокрема аналіз і самоаналіз проведених уроків, звіт про проходження навчальної практики й под.

На думку К.М. Старченка, педагогічна майстерність пов'язана із творчістю, а один із шляхів до неї – творча активність, що проявляється під час вирішення педагогічних ситуацій, у процесі вибору та розробки засобів реалізації творчих задумів. На етапі післядипломної освіти дорослі учні вже мають стійку навчальну мотивацію, соціальний і професійний досвід, певний кваліфікаційний рівень, коло сформованих метакомпетентностей, предметних компетентностей і компетенцій. Тому в системі підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури *переглянуто традиційний арсенал педагогічних засобів навчання, перевага надається суб'єктній активності словесника*. На курсовому етапі розвитку професіоналізму і педагогічної майстерності вчителів української мови і літератури переважають *практико-зорієнтовані заняття*, що ґрунтуються на активних технологіях, зокрема інтерактивні, актуалізовані лекції, практичні і семінарські заняття, методичні навчальні практикуми, круглі столи, тематичні дискусії, акмеологічні практикуми, аналіз ситуацій або case-метод, тренінги (сенситивний, акмеологічний, аутопсихологічний, комунікативний, корпоративний, лідерства, культури мовлення, креативних якостей), адаптивні технології навчання (методику проведення детально розроблено Н.І. Клокар [1, с. 51]), конференції з обміну досвідом, ігротехнології професійного вдосконалення, зокрема імітаційні, ділові, організаційно-діяльнісні, ситуаційно-рольові тощо. А.П. Панфілова розглядає інтерактивні технології при навчанні дорослих як фактори підвищення якості освіти, зростання попиту на освітні послуги,

зміни мотиваційної готовності педагогів до навчання, тобто як довгострокові інвестиції в майбутнє.

Кінцевим результатом сформованих протягом курсового етапу підвищення кваліфікації компетентностей, конститuentів педагогічної майстерності має стати розроблений учителем української мови і літератури *методичний творчий освітній продукт*, що варіюється залежно від рівня реалізації курсових завдань, суб'єктної активності, відповідної кваліфікаційної категорії вчителя-словесника, освітніх запитів, професійних потреб і можливостей. Для вчителів-словесників, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст» або «спеціаліст другої категорії», звітною формою науково-дослідної, практично-експериментальної та методичної діяльності може бути реферат з актуальних питань мовно-літературної освітньої галузі, технологічна розробка з мови і/або літератури за певною темою (проблемою, розділом навчальної програми). Учителі української мови і літератури, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст першої категорії», представляють авторську програму з української мови і/або літератури, курси за вибором (факультатив, спецкурс), творче портфоліо або портфель професійних досягнень (робоче або презентаційне) про досягнення і прогрес у педагогічній діяльності, узагальний перспективний педагогічний досвід з певної проблеми, систему роботи з використанням інноваційних освітніх технологій (активних, інтерактивних, особистісно-зорієнтованих, інформаційно-комунікаційних, здоров'язбережувальних, проектних тощо). Учителі української мови і літератури, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», педагогічні звання «старший учитель», «учитель-методист», можуть презентувати пролонгований творчий проект, розроблені навчально(науково)-методичні посібники, наукові публікації, навчально-методичні комплекси, підручники, кейси (діагностичні, методичні, дидактичні), авторські й адаптовані програми, авторську методiku, персонал-технологію, методичні розробки уроків, позакласних заходів із відповідним навчально-методичним та аналітико-прогностичним супроводом, електронні підручники або посібники, відеоуроки, варіативну складову філологічного профілю, зокрема факультативи, курси за вибором, як-от: «Українське ділове мовлення», «Діловий світ сучасної людини в україномовному просторі» і под., збірники методичних рекомендацій, майстер-класи тощо, схвалені радами міських (районних) методичних центрів (кабінетів) управлінь (відділів) освіти та вченою радою облППО, а також дисертаційне дослідження, автореферат кандидатської дисертації тощо.

Крім свідомого й самостійного вибору моделей і тематики курсової підготовки з актуальних питань мовно-літературної освіти, дієвими формами підвищення педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури вважаємо участь словесника в інноваційних освітніх проектах, фахових конкурсах, у роботі творчих, динамічних, ініціативних груп, постійно діючих семінарах, круглих столах, аукціонах творчих ідей, ярмарках педагогічної творчості, Школі педагогічної майстерності, навчальних чи психолого-педагогічних тренінгах, фестивалях молодих педагогів, педагогічних консилиумах, клубі творчих педагогів, майстернях педагогічного досвіду й под. Отже, підвищення рівня педагогічної майстерності – це процес і результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісної активної позиції вчителя-словесника протягом усього міжкатегоріального циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Наталія Іванівна Клокар. – К.: НВЦ Київського облППО, 2010. – 528 с.
2. Мариновська О.Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : монографія / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ: Симфонія форте; Полтава: Довкілля-К, 2009. – 500 с.
3. Сидоренко В.В. Професійно-особистісне зростання вчителя-словесника на засадах кредитно-модульної системи : навчальний посібник : У 3 ч. [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2010. – Ч. I. – 226 с.

